

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки : зб. документів, матеріалів, статей / За заг. ред. О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 286.
2. Паризька конвенція по охороні промислової власності 1883 р. в ред. від 14.07.1967 з поправками, внесеними 2.10.1979 : збірник нормативних актів з питань промислової власності / За ред. В. Л. Петрова, В. О. Жарова. – К. : Вища школа, 1998. – С. 322–355.
3. Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности. – СПб. : Питер, 2001. – С. 66.
4. Крижна В. Комерційне найменування – ім'я суб'єкта підприємства чи його комерційний псевдонім. Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – № 5. – С. 16–20.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakonl.rada.gov.ua/>.
6. Кузнецов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підручник. – К. : Кондор. – 2005. – 428 с.
7. Капіца Ю. М. Проблеми адаптації національного законодавства з інтелектуальної власності до вимог СОТ // Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики. : зб. наук. статей. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України – 2002. – С. 166.
8. Андрощук Г. О. Правова охорона фірмових найменувань. Концепція розвитку законодавства України : матеріали наук.-практ. конф., травень 1996 р., Київ. – К., 1996.

УДК 347.951 (477)

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМОЇ УХВАЛИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

THE SPECIAL RULING AS MEANS TO RESPOND TO VIOLATIONS OF LAW REVEALED IN THE CIVIL PROCEEDINGS

Гусаров К.В.,

доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Наукова стаття присвячена аналізу окремої ухвали суду як засобу реагування на порушення закону, що були виявлені при розгляді цивільної справи. Звертається увага на суб'єктне коло оскарження вказаної ухвали та на особливості її постановлення судами апеляційної та касаційної інстанцій. Аналізуються наукові джерела, матеріали судової практики, позиції Верховного Суду України.

Ключові слова: окрема ухвала, цивільне судочинство, порушення закону.

Научная статья посвящена анализу частного определения суда как средства реагирования на нарушения закона, выявленные при рассмотрении гражданского дела. Обращается внимание на субъектный круг обжалования указанного определения и на особенности его вынесения судами апелляционной и кассационной инстанций. Анализируются научные источники, материалы судебной практики, позиции Верховного Суда Украины.

Ключевые слова: частное определение, гражданское судопроизводство, нарушение закона.

The scientific article is devoted to the analysis of the special ruling as means to respond to violations of law revealed in the civil proceedings. Attention is drawn to the subjects of appeal of this ruling and characteristics of its pronouncement by the courts of appeal and cassation. The author analyzes the scientific sources, case material and position of the Supreme Court of Ukraine.

Key words: special ruling, civil proceedings, violation of law.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими та практичними завданнями полягає у необхідності дослідження властивостей окремої ухвали суду, постановленої у цивільному судочинстві. Це обумовлюється постійним збільшенням кількості вказаних рішень, постановлених судами різних інстанцій. За даними судової статистики, за останні два, наприклад, роки, кількість окремих ухвал, постановлених судами, постійно збільшується. У 2011 році місцевими загальними судами постановлено 717 окремих ухвал у справах, що розглядаються в порядку цивільного судочинства (повідомлення про вжиті заходи надійшли лише щодо 406 ухвал). Апеляційними судами постановлено 410 окремих ухвал, у тому числі 266 окремих ухвал за порушення норм права та помилки, допущені судом першої інстанції. Повідомлення про вжиті заходи надійшли щодо 267 окремих ухвал [1]. У 2012 році кількість окремих ухвал збільшилася. Судами першої інстанції постановлено 737 окремих ухвал у справах, що розглядалися в порядку цивільного судочинства (повідомлення про вжиті заходи надійшли щодо 478 ухвал). Апеляційними судами постановлено 498 окремих ухвал, у тому числі 309 окремих ухвал за порушення норм права та помилки, допущені судом першої інстанції. Повідомлення про вжиті заходи надійшли щодо 338 окремих ухвал [2].

З огляду на потребу у дослідженні окремої ухвали суду, яка підтверджується вищезазначеними даними судової статистики, **завданням наукової статті** є аналіз матеріалів судової практики, позицій Верховного Суду України та суду касаційної інстанції щодо застосування норм цивіль-

ного процесуального права при постановленні окремих ухвал. **Аналізуючи наукові дослідження і публікації**, слід відмітити відсутність у теперішній час напрямків наукових досліджень, присвячених завданню цієї статті. Значний внесок у дослідження окремої ухвали було зроблено у радянські часи Ю. М. Чуйковим [3] відносно питань, що розглядаються у даній статті. У сучасній цивільній процесуальній літературі правовідносини, що виникають у зв'язку з окремою ухвалою суду, розглядаються, як правило, у підручниках з цивільного процесу [4, с. 652, 653; 5, с. 710]. У той же час зазначені питання розглядаються у правовій літературі, присвяченій розгляду цивільних справ в суді першої інстанції [6, с. 347, 348] та в дисертаційному дослідженні Л. С. Лисенко, присвяченому судовим ухвалам в цілому [7, с. 176-187].

Приступаючи до викладу основного матеріалу дослідження, вважаємо за доцільне визначити, що окрема ухвала суду є особливим видом правозастосовного акту. Відповідно до ст. 211 ЦПК України, суд першої інстанції, виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали повинно бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу.

В юридичній літературі зазначалося, що постановлення окремої ухвали можливе за умови не тільки виявлення самого факту порушення закону, але й при встановленні

причин та умов такого порушення [8, с. 42-44]. Ю. М. Чуйков відмічав, що відзначальною особливістю окремої ухвали є те, що по одній справі може бути постановлено декілька таких ухвал незалежно від характеру та значення інших судових актів, ухвалених по тій самій справі, стосовно тих самих учасників процесу. Тоді як судові рішення може ухвалюватися лише одне [3, с. 7, 23].

Суб'єктне коло осіб, що мають право на оскарження окремих ухвал, має особливості на відміну від суб'єктів оскарження інших судових рішень. Суб'єктами оскарження останніх є: 1) особи, що беруть участь у справі; 2) особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки; 3) прокурор не залежно від участі у розгляді справи з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді.

Окрему ж ухвалу, відповідно до ч.2 ст. 211 ЦПК України, може бути оскаржено особами, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку, встановленому ЦПК України. Оскільки питання, по яким постановлена окрема ухвала, можуть взагалі не стосуватися прав та обов'язків осіб, що приймають участь у справі, то звернутись із апеляційною скаргою на судові рішення можуть і особи, що не приймали участі у розгляді справи, питання про матеріальні права та обов'язки яких не розглядались судом. Тому уявляється, що суб'єктне коло оскарження окремої ухвали є більшим, ніж «класичне» коло оскарження судового рішення, що встановлено ст.ст. 292 та 324 ЦПК України. Прикладом можуть служити наступні правовідносини, що розглядалися в порядку адміністративного судочинства. Дніпропетровським окружним адміністративним судом 23 червня 2011 року постановлена окрема ухвала, яка була адресована прокурору Дніпропетровської області та Міністерству юстиції України. Вказана окрема ухвала була оскаржена в апеляційному порядку з боку Головного управління юстиції у Дніпропетровській області. Суд апеляційної інстанції здійснив перевірку окремої ухвали лише в межах апеляційної скарги. В іншій частині зазначений об'єкт апеляційного оскарження переглянутий не був, оскільки не оскаржувався особами, інтересів яких стосується окрема ухвала [9]. Зазначене свідчить про правильне застосування суддею В. В. Черною норм процесуального права при постановленні окремої ухвали.

Судова практика містить чимало випадків оскарження окремої ухвали суддею, що ухвалив судові рішення, відносно дій якого суд апеляційної інстанції постановив окрему ухвалу [10-12]. Так, у касаційній скарзі на окрему ухвалу апеляційного суду суддя, що розглядав справу в суді першої інстанції, посилався на порушення судом норм процесуального права, просив скасувати вказану окрему ухвалу. Постановляючи окрему ухвалу, апеляційний суд виходив із того, що ухвала суду першої інстанції від 03 жовтня 2012 року про залишення скарги без руху не підписана суддею. Допущені грубі порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя дали апеляційному суду підстави вважати безвідповідальним відношення судді до виконання своїх обов'язків. Проте до такого висновку апеляційний суд прийшов з порушенням норм процесуального права.

Відповідно до ст. 320 ЦПК України, апеляційний суд у випадках і в порядку, встановлених ст. 211 Кодексу, може постановити окрему ухвалу. Суд може також постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої інстанції, які не є підставою для скасування рішення чи ухвали суду першої інстанції. Згідно з п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» апеляційні суди постановляють окремі ухвали та направляють їх відповідним особам і органам для вжиття ними необхідних заходів у порядку, встановленому ст. 211 ЦПК України, як щодо виявлених при розгляді спра-

ви причин та умов, що сприяли порушенню закону, так і щодо порушення норм права та помилок, зокрема тяганини, інших недоліків під час розгляду справи, допущених судом першої інстанції, що не фіксуються в судовому рішенні апеляційного суду.

Окремі ухвали про допущені судом першої інстанції порушення норм права і помилки направляються для їх усунення та з метою запобігання їх виникненню (залежно від характеру та кількості) до суду першої інстанції чи судді, які розглядали справу, або до відповідної кваліфікаційної комісії суддів. Отже, саме по собі скасування судового рішення не є підставою для постановлення окремої ухвали, якщо відсутні для цього підстави та умови, передбачені законом. Із ухвали Солом'янського районного суду м. Києва від 03 жовтня 2012 року вбачається, що вона підписана суддею, її копія надсилалась заявникам.

Таким чином, враховуючи, що ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 03 жовтня 2012 року підписана суддею, а інші підстави для постановлення окремої ухвали апеляційним судом не наведені. Виходячи з викладеного, окрема ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню [12].

Судова практика знає випадки винесення окремих ухвал відносно неналежної реалізації своїх повноважень адвокатами [13]. Однак в окремих випадках ухвалення окремої ухвали відносно адвоката не є допустимим. Так, обгрунтовуючи окрему ухвалу відносно адвоката за грубе порушення ним правил адвокатської етики під час розгляду справи апеляційним судом, суд апеляційної інстанції в одній ухвалі зазначив, що адвокат безпідставно звинуватив суддів у незаконному поновленні строку апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції. Крім того, адвокат назвав суддів апеляційного суду порушниками закону, у засіданні тривалий час критикував відповідну ухвалу, хоча вона не може бути оскаржена. Заявив, що відносно суддів апеляційного суду, які ухвалили процесуальний документ про поновлення строку на апеляційне оскарження, звертатиметься зі скаргами до правоохоронних органів. Окрема ухвала була оскаржена адвокатом К. до суду касаційної інстанції з мотивів неправильного застосування апеляційним судом норм процесуального права. Колегія суддів касаційну скаргу задовольнила, скасувавши окрему ухвалу, враховуючи таке.

Право заявляти відвід окремим суддям чи складу суду є правом учасника процесу, що закріплено статтями 23, 27 ЦПК. Таким чином, адвокат К., заявляючи відвід окремим суддям апеляційного суду та надаючи пояснення відносно підстав відводу, був вправі обгрунтовувати клопотання фактами та доказами, що підтверджують ту чи іншу підставу. В такій ситуації адвокат діяв у межах наданих йому законодавством процесуальних прав, не порушуючи при цьому Закон України «Про адвокатуру», що діяв під час розгляду вказаної справи, та Правил адвокатської етики. Суд касаційної інстанції також вказав, що сам по собі той факт, що ухвала суду про поновлення пропущеного строку на оскарження рішення суду не підлягає оскарженню, не дає достатніх підстав стверджувати, що учасник процесу не має права мотивувати відвід суддям, посилавшись на порушення судом норм закону при постановленні відповідної ухвали, якщо в такого учасника виникли сумніви в об'єктивності суддів. Також із заяви про відвід та пояснень до заяви суд касаційної інстанції не вбачав, що вони виражені в неприпустимій чи образливій формі.

Таким чином, використання процесуальних прав адвокатами не може стати підставою для постановлення відносно них окремих ухвал. Судам необхідно ретельно досліджувати питання про те, чи містились у діях та (або) висловлюваннях учасників процесу (в першу чергу адвокатів) прояви неповаги до суду та порушення закону [14, с. 9].

Уявляє науковий інтерес і порядок оскарження окремої

ухвали. Відповідно до ч. 2 ст. 211 ЦПК України, окрему ухвалу суду першої інстанції може бути оскаржено особою, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку, встановленому вказаним Кодексом, тобто в апеляційному та касаційному порядку. Інша справа, якщо суб'єкт оскарження окремої ухвали намагається реалізувати право на оскарження вказаного процесуального документу, постановленого судом апеляційної інстанції [10-12]. У такому випадку уявляється, що оскарження окремої ухвали апеляційного суду до суду касаційної інстанції навряд чи можна вважати належною процедурою оскарження зазначеного акту суду апеляційної інстанції, оскільки окрема ухвала останнього не містить вимог, що ставляться п. 1 ч. 1 ст. 324 ЦПК України відносно того, що касаційному оскарженню підлягають рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку. А у випадках застосування ст. 320 ЦПК України окрема ухвала апеляційним судом не переглядається, а постановляється ним, так би мовити, первісно, за умов, викладених ст. 211 ЦПК України при перегляді судового рішення в апеляційному провадженні. Навряд чи можна вважати окрему ухвалу

апеляційного суду ухвалою, постановленою судом апеляційної інстанції за результатами апеляційного розгляду. Обумовлюється така точка зору тим, що при постановленні вказаним судовим органом окремої ухвали не вирішується питання про юридичну долю рішення, що є об'єктом перегляду в апеляційному порядку. Не є окрема ухвала апеляційного суду і ухвалою, що перешкоджає подальшому провадженню по справі (п. 2 ч. 1 ст. 324 ЦПК України).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку можна сформулювати наступні. Уявляється, що при наявності сталої судової практики відносно можливості оскарження до суду касаційної інстанції окремої ухвали апеляційного суду слід визнати доцільним запропонувати доповнити ч. 1 ст. 324 ЦПК України положенням про те, що касаційному оскарженню за правилами касаційного провадження підлягатимуть окремі ухвали суду апеляційної інстанції, постановлені за правилами ст. 320 ЦПК України. Відносно окремої ухвали суду касаційної інстанції (ст. 350 ЦПК України) слід зазначити, що вказаний процесуальний документ є остаточним і оскарженню не підлягає (ст. 349 ЦПК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Аналіз%20даних%20судової%20статистики%202011%20р.doc>.
2. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Аналіз%20судів,%202012%20рік.doc>.
3. Чуйков Ю. Н. Частное определение в гражданском судопроизводстве [Текст] / Ю. Н. Чуйков. – М. : Юрид. лит., 1974. – 120 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
5. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студен. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В., Щербак С. В. та ін.] за ред. С. Я. Фурси. – К. : КНТ, 2009. – 848 с.
6. Луспенік Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 480 с.
7. Лисенко Л. С. Ухвали в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : спец-сть 12.00.02 / наук. кер. – д. ю. н., проф. Фурса С. Я. – К. : Київський нац. ун-т імені Т. Г. Шевченка. – 2012. – 218 с.
8. Борисова Е. А. Правило о запрете поворота к худшему в гражданском процессе [Текст] / Е. А. Борисова // Рос. юстиция. – 2007. – № 1. – С. 42–44.
9. Окрема ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23 червня 2011 року // Архів Дніпропетровського окружного адміністративного суду. Справа № 2-а-10897/10/0407 [Текст].
10. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 серпня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25635692>.
11. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 вересня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092901>.
12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 06 березня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29973648>.
13. Архів Апеляційного суду Харківської області, спр. 22-а-258/2005 р. [Текст], арк. 134.
14. Гончар И. «Частник» на счастье: о случаях, при которых постановление частного определения в отношении адвокатов неуместно [Текст] / И. Гончар // Юрид. практика. – 2009. – 20 янв. (№ 3). – С. 9.